

חקיקה ופסיקה חברתית

מיכל סג'לי

חידושי פסיקה

עיון במסמכים חסויים בתיק מתלוננת בעבירות מין

בשפ 7170/23 אריה וייטחוביץ' נ' מדינת ישראל (ניתן בבית המשפט העליון ב-10 בדצמבר 2023)

נגד המערער (העורר) הוגש כתב אישום בגין עבירת אינוס. במסגרת ההליכים המשפטיים עתר העורר לגילוי ולעיון במסמכים הנוגעים לטיפול רפואי-נפשי של המתלוננת. במסגרת ההליכים בבית המשפט המחוזי הסכימה המתלוננת להעביר לעיונו של העורר רק חלק מהמסמכים הנוגעים למצבה הרפואי-הנפשי. מכאן הערעור לבית המשפט העליון. המתלוננת התנגדה לבקשתו של העורר בטענה שדי בחומר שכבר נמסר לו, שאין במסמכים המבוקשים כדי לסייע להגנתו, ושהמסלול הראוי לבקש את המסמכים הוא בהתאם לסעיף 108 לחוק סדר דין פלילי [נוסח משולב], תשמ"ב-1982, ולפיו "בית המשפט רשאי, לבקשת בעל דין או מיזמת בית המשפט, לצוות על עד שהוזמן או על כל אדם אחר להמציא לבית המשפט במועד שיקבע בהזמנה או בצו, אותם מסמכים הנמצאים ברשותו ושפורטו בהזמנה או בצו". כלומר, הסעיף מאפשר להורות על המצאת מסמכים, כך שהמותב הדן בתיק יעיין בחומרים ויחליט אם לגלות אותם.

בפסק הדין סוקר השופט יצחק עמית את התיקון 20 לפקודת הראיות [נוסח חדש], התש"א-1971 משנת 2021 לעניין חיסיון חומר טיפולי של נפגעי עבירות מין, הקובע כך:

על אף האמור בסעיפים 49, 50 ו-50א, בהליך פלילי בעבירת מין או בעבירת אלימות חמורה במשפחה, לעניין ראייה על דבר הנוגע לנפגע עבירה שנוקק לשירותו של בעל מקצוע, יחולו הוראות אלה:

בהליך פלילי שהוגש בו כתב אישום בעבירה כאמור וההגנה מבקשת לגלות את הראיה, בעל המקצוע אינו חייב למסור את הראיה אלא אם כן נפגע העבירה ויתר על החיסיון או שביט המשפט מצא כי הראיה עשויה להועיל להגנת הנאשם ומידת התועלת שבה להגנה עולה על העניין שיש לא לגלותה, ובכלל זה על הפגיעה שעלולה להיגרם מגילוייה

לנפגע העבירה ולשיקומו, או שהיא חיונית להגנת הנאשם (סעיף 50ב.ב(1) לפקודת הראיות)

אף שהתיקון לפקודת הראיות אינו חל במקרה זה, מאחר שכתב האישום הוגש לפני כניסתו לתוקף, הרי התיקון משקף את הגישה שהתקיימה גם קודם לכן בפסיקה. לפיכך, תוך דחיית הערר, הורה בית המשפט העליון על החזרת התיק לבית המשפט המחוזי, כדי שיבחן מחדש את הבקשה לגילוי המסמכים במסלול של סעיף 108 לחוק סדר הדין הפלילי, המאפשר להורות על המצאת מסמכים.

ביטול הארכת אנפוז כפוי בהיעדר דוח סוציאלי ותשתית ראייתית

ע"א 39994-11-23 ג' נ' מרכז בריאות הנפש מזרע (מזור) (ניתן בבית המשפט המחוזי ב-4 בדצמבר 2023)

בעקבות נסיבות חיים קשות אושפזה המערערת בכפייה בבית חולים פסיכיאטרי. לאחר שהייה של יותר מחודשיים בבית החולים, ובהתבסס על בקשת מנהל המחלקה, אישרה הוועדה הפסיכיאטרית להאריך את אשפוזו בחודש נוסף. מכאן הערעור.

בא כוחה של המערערת טען כי הוועדה הפסיכיאטרית שגתה בהחלטתה להאריך את האשפוז הכפוי, מאחר שלא הוכחה מצידה מסוכנות המצדיקה זאת. זאת ועוד, בנימוקי החלטה לא הוסבר מדוע יש מסוכנות המחייבת הארכת אשפוז כפוי. נוסף על כך, המערערת שהתה באשפוז כפוי יותר מחודשיים, וכעת היא שקטה ויציבה, ללא אירועים חריגים המעידים על מסוכנות. הוועדה שגתה בכך שלא שקלה את שחרורה לחלופת אשפוז, והדוח הסוציאלי לא הוגש לוועדה כנדרש על פי ההלכה.

בא כוחו של המשיב (בית החולים) טען כי אף שהדוח הסוציאלי לא הוגש לוועדה כנדרש, המסמכים הרפואיים שהוצגו בפניה מצביעים על מסוכנות מצד המערערת, ולפיכך החלטתה להאריך את אשפוזו הכפוי היא סבירה.

השופטת אספרנצה אלון מתייחסת בפסק דינה לדילמה המורכבת הכרוכה בהכרעות בנושא אשפוז כפוי של חולי נפש. מחד גיסא עומדת זכותו הבסיסית של האדם לחירות ולכבוד, ומאידך גיסא ניצב הצורך להגן על החברה מפני מסוכנות העלולה לנבוע מהמחלה. אשר לנקיטת אמצעי של אשפוז כפוי, נקבע בפסק הדין כך:

אשפוז כפוי הינו בגדר "מוצא אחרון", ואין לאשפוז חולת נפש בבית חולים תחת אשפוז כפוי אם ניתן לטפל בה ולהגן על שלום הציבור באמצעות טיפול מרפאתי כפוי [...] בנוסף נקבע כי על ועדה פסיכיאטרית מוטלת החובה לבחון ולנמק מדוע אין בחלופה אחרת שאיננה אשפוז כפוי, כגון טיפול מרפאתי כפוי, כדי להשיג את מטרת האשפוז בצורה מידתית יותר.

פסק הדין מכיר בכך שיש לאזן בין הגנה על זכויות האדם של חולי הנפש לבין האינטרס הציבורי בהגנה מפני מסוכנות, ואף קובע כי נקיטת אמצעי קיצוני של אשפוז כפוי מוצדקת רק במקרים של חשש ממשי ומוחשי למסוכנות.

לפיכך, בית המשפט קיבל את הערעור וביטל את החלטת הוועדה מכמה טעמים: ראשית, מעולם לא הוגש דוח סוציאלי בעניינה של המערערת, והיעדר זה פגע ביכולת הוועדה לשקול חלופות ולקבל החלטה מידתית. שנית, לא הוצגה תשתית ראייתית מספקת לקיומה של מסוכנות המצדיקה את המשך האשפוז בכפייה. לבסוף, הוועדה לא שקלה כראוי חלופות מידתיות יותר לאשפוז, כנדרש בפסיקה, וניתן לגבש עבור המערערת תוכנית טיפול חלופית.

כשירותם של בני זוג מאותו מין לאמץ ילדים

בגן 5158/21 שי גורמלר נגד שר הרווחה ואחרים (ניתן בבית המשפט העליון ב-28 בדצמבר 2023)

פסק הדין עוסק בשאלת כשירותם של בני זוג מאותו המין לאמץ ילדים לפי חוק אימוץ ילדים תשמ"א-1981 – החוק הקובע את המסגרת המסדירה את הליכי אימוץ ילדים בישראל. סעיף 3 לחוק האימוץ קובע כי "אין אימוץ אלא על ידי איש ואשתו יחד". לפי סעיף 25(2) לחוק האימוץ, בית המשפט רשאי לסטות מהתנאים הקבועים בסעיף 23(2) לעניין מאמץ יחיד, אם מצא שהדבר יהיה לטובת המאומץ, בנסיבות מיוחדות ומטעמים שיירשמו.

לפי הפרשנות הנוהגת כיום, זוגות מאותו מין יכולים לאמץ ילד שלא מקרב המשפחה רק כ"מאמצים יחידים" (בהתאם לסעיף 23(2) ו-25(2) לחוק האימוץ), ורק אם לא נמצא לילד זוג מאמץ הטרוסקסואלי. כלומר, לצורך אימוץ, לבני זוג הטרוסקסואלים עדיפות על פני בני זוג מאותו מין.

בית המשפט העליון פסק פה אחד כי את התיבה "איש ואשתו יחד" יש לפרש כך שהיא כוללת גם זוגות מאותו המין, וכי אין להעניק בהליך האימוץ עדיפות לזוגות הטרוסקסואליים, מכמה סיבות:

- א. בעת חקיקת החוק המחוקק לא שקל כלל את האפשרות של אימוץ על ידי זוגות מאותו מין, ולכן אין בהיסטוריה החקיקתית כדי לשלול פרשנות רחבה זו.
- ב. עקרון טובת הילד, שהוא הערך המרכזי העומד בבסיס חוק האימוץ, תומך בפרשנות הכוללת גם זוגות מאותו מין, שכן ממצאי מחקרים ועמדת גורמי המקצוע מלמדים שאין בנטייה המינית כדי להשפיע על טובת הילד המאומץ. הפרשנות הרווחת כיום פוגעת בעקרון טובת הילד בכך שאינה מאפשרת לבחון כל מקרה לגופו.
- ג. פרשנות לשונית אפשרית היא שהלשון "איש ואשתו" נועדה ליצור הבחנה בין אימוץ זוגי לבין אימוץ יחידני, ולא בין זוג הטרוסקסואלי לזוג חד-מיני.
- ד. פרשנות הכוללת גם זוגות מאותו מין יוצרת הרמוניה וקוהרנטיות בין חוק האימוץ לבין חוק האומנה, שאינו מבחין בין זוגות חד-מיניים לבין זוגות הטרוסקסואליים.

ה. הפרשנות הרווחת כיום פוגעת בזכות החוקתית של זוגות מאותו מין לשוויון ובכבוד האדם שלהם, בשני מישורים: הן בשל הפגיעה בזכותם להורות, הן בשל המסר המפלה ולפיו כישורי ההורות שלהם פחותים מאלה של זוגות הטרוסקסואלים.

לסיכום, בהתייחסו להשתנות הזמנים והתפיסות החברתיות ציין בית המשפט כי החוק נחקק בעידן שבו הוכר רק דגם המשפחה המסורתית, להבדיל מימינו אנו, שבהם מוכרים דגמים משפחתיים נוספים. לכן פרשנות החוק כיום צריכה לשקף שינויים אלו.

שימוש בעוברים קפואים בתהליך פונדקאות ללא הסכמת האב

תמש (ב"ש) 52163-11-20 פלונית נ' המרכז הרפואי האוניברסיטאי סורוקה (ניתן בבית המשפט לענייני משפחה ב-11 בדצמבר 2023).

פסק הדין עוסק בבקשה תקדימית של אישה (התובעת) לעשות שימוש בעוברים מוקפאים שנוצרו מביציות שלה ומזרעו של בן זוגה לשעבר (הנתבע) באמצעות פונדקאית, למרות התנגדותו של הנתבע. הצדדים, שהיו בני זוג בעבר, עברו הליך הפריה חוץ-גופית, ובמהלכו הוקפאו עוברים שנוצרו מביציות התובעת ומזרעו של הנתבע, זאת לאחר שהתגלה אצל התובעת גידול סרטני בשחלה וכחלק מהליך לשימור פוריותה. הצדדים חתמו על הסכמה ולפיה העוברים מיועדים להחזרה לרחמה של התובעת בלבד. אולם לאחר מכן הוחמר מצבה של התובעת ורחמה נכרתה. כעבור זמן מה נפרדו בני הזוג. התובעת (רווקה וללא ילדים) מבקשת להשתמש בעוברים באמצעות פונדקאות, בניגוד לעמדת הנתבע, שהתחתן והפך לאב.

השופטת רותם קודלר עיאהש מתייחסת בפסק הדין לחשיבותה של הזכות להורות: "דומה כי אין מי שיחלוק על מעמדה וחשיבותה המרכזית של ההורות בחיי הפרט והחברה. אלה הם מושגים ראשוניים בתרבות האנושית לדורותיה. החברה האנושית קיימת בזכות ההולדה". השופטת קיבלה את בקשת התובעת והתירה לה להשתמש בעוברים באמצעות פונדקאית, מנימוקים אלה:

1. שינוי הנסיבות וכריתת רחמה של התובעת הופכים את האמור בהסכמה המקורית בלתי אפשרי למימוש.
2. העובדה שלתובעת אין כל אפשרות אחרת להפוך לאם מהחומר הגנטי שלה, ואילו לנתבע כבר יש ילדים משלו ואפשרות להמשיך להיות הורה.
3. הנתבע נתן הסכמה מודעת להפריית הביציות בזרעו, בידיעה שזו תהיה האפשרות היחידה של התובעת להיות אם, והתובעת הסתמכה על כך.
4. יש להעדיף את הזכות המהותית להורות של התובעת על פני הזכות של הנתבע שלא להיות הורה לעוברים נוספים.

נוסף על כך, בית המשפט אימץ את עמדת היועץ המשפטי לממשלה ולפיה התובעת תיחשב אם מיועדת יחידה לפי חוק הסכמים לנשיאת עוברים (אישור הסכם ומעמד היילוד), תשנ"ו-1996. זאת

באמצעות חתימה על הסכם הפונדקאות כאם מיועדת יחידה, וקבלת צו ההורות שיינתן לאחר הלידה. בכך תיקבע בלעדיות ההורות של התובעת כך שלאחר הלידה הנתבע לא ייחשב לאב.

שימוש בזרעו של קטין שהלך לעולמו

בנעמ 2224/23 פלונית נ' המרכז הרפואי תל-אביב ע"ש סוראסקי (בי"ח) איכילוב (ניתן בבית המשפט העליון ב-8 באפריל 2024).

פסק הדין עוסק בקטין יליד שנת 2000 שחלה בסרטן בגיל 15. הקטין והוריו חתמו על "כרטיס שומר זרע אונקולוגי", ובהתאם הוקפאו ונשמרו 15 מנות זרע של הקטין בבנק הזרע של בית החולים. הקטין נפטר בהיותו בן 16 בלבד. לאחר פטירתו, פנו הוריו לבית החולים בבקשה לקבל את מנות הזרע, אך נתקלו בסירוב. בעקבות זאת, הגישו ההורים תביעה לבית המשפט לענייני משפחה, ובה עתרו למתן סעד הצהרתי שיכיר בזכותם – מכוח אפוטרופסותם על הקטין – להשתמש במנות הזרע להפריית אישה שתסכים לכך. לחלופין, טענו כי יש להעביר את מנות הזרע לידיהם כדי לממש את רצון הקטין להביא לעולם ילדים לאחר מותו. התביעה נדחתה בבית המשפט לענייני משפחה, וערעור על כך נדחה בבית המשפט המחוזי. על פסק דין זה הוגשה בקשת רשות הערעור לבית המשפט העליון.

ההורים טענו כי יש להם סמכות לקבוע את השימוש בזרע מכוח אפוטרופסותם, וכי תפקידם כאפוטרופסים טרם הסתיים ועודנו בתוקף. לטענתם, יש לראותם כשלוחי הקטין לצורך השימוש בזרע. עוד טענו ההורים כי הוכח שהקטין חפץ בהמשכיות לאחר מותו.

מנגד, היועצת המשפטית לממשלה טענה כי לא הוכח רצונו של הקטין להמשכיות לאחר מותו, וכי אין לראות בהסכמת הקטין להפקדת הזרע כהסכמה לשימוש בו לאחר מותו. עוד נטען כי אפוטרופסות ההורים פקעה במות הקטין, וכי קיים קושי עקרוני בהכרה ברצון קטין להורות לאחר מותו.

בית המשפט דחה את הערעור וקבע כי שאלת נפקותה המשפטית של הסכמת קטין לשימוש בזרעו לאחר מותו היא אומנם שאלה עקרונית וחשובה, אך המקרה הנוכחי אינו המסגרת המתאימה להכרעה בה. זאת משום שבית המשפט לענייני משפחה קבע כממצא עובדתי שלא הוכח כי הקטין אכן רצה שייעשה שימוש בזרעו לאחר מותו, ואין מקום להתערב בקביעה זו בגלגול שלישי. בית המשפט הדגיש כי נדרשות ראיות מוצקות לביסוס רצונו של נפטר ביחס לשימוש בזרעו, וכי לא ניתן להסיק מעצם הפקדת הזרע רצון להולדת ילדים לאחר המוות. כן נדחתה טענת ההורים כי יש להם סמכות להחליט על השימוש בזרע מכוח אפוטרופסותם, שכן זו פקעה עם מותו של הקטין.

חידושי חקיקה

חוק להגנה על הצרכן מפני עוסקים המבצעים הפרות בנסיבות מחמירות (תיקוני חקיקה). התשפ"ד-2024

התיקון המוצע לחוק הגנת הצרכן מעניק לממונה על הגנת הצרכן סמכות חדשה. הממונה יוכל להגדיר עסק כ"מפר בנסיבות מחמירות" אם הוא משתמש בשיטות שיווק תוקפניות ומפר את החוק שוב ושוב בנסיבות חמורות במיוחד, ואלה הן:

1. פגיעה באנשים פגיעים, לדוגמה קשישים, עולים חדשים או אנשים עם מוגבלות.
 2. שימוש באיומים או הפחדה של הצרכן או משפחתו.
 3. גרימת נזק משמעותי לצרכנים רבים.
- קביעה כזו תגביל מאוד את פעילות העסק:
1. חברות סליקה יצטרכו להפסיק לעבוד עם העסק.
 2. הן יחזירו כספים לקונים שנגבו בתקופת ההגבלה.
 3. הן לא יוכלו להתקשר עם העסק בחוזה חדש למשך שנתיים.
- זאת ועוד, מערכת ההוצאה לפועל:
1. לא תפתח תיקים חדשים לטובת העסק.
 2. תעצור פעולות בתיקים קיימים.
 3. לאחר 21 ימים, תסגור את התיקים הקיימים ותחזיר כספים לחייבים.

חוק נידוד מידע רפואי, תשפ"ד-2024

החוק נועד להסדיר את זכותו של כל אדם לניוד המידע הרפואי על אודותיו כדי לשפר את הטיפול הרפואי בו ואת מצב בריאותו, בין השאר באמצעות טיפולים רפואיים חדשניים ורפואה מונעת, מותאמת אישית ויזומה, תוך שמירה על פרטיותו והבטחת הסכמתו להעברת המידע. החוק קובע כי מידע רפואי יועבר רק בהסכמת האדם שהמידע הוא על אודותיו, ומגדיר את "נותני שירותי בריאות" – קופות חולים, בתי חולים ציבוריים, מרכזים רפואיים גריאטריים ומשרד הבריאות. המנהל הכללי של משרד הבריאות רשאי להרחיב הגדרה זו לבתי חולים נוספים. החוק אינו גורע מהאפשרות למסור מידע רפואי לפי חוקים אחרים, כמו חוק זכויות החולה. תחילתו של החוק נקבעה לשלוש שנים מיום פרסומו, עם אפשרות לדחייה של עד ארבע שנים נוספות, וכולל חובת דיווח על היערכות ליישומו.